

МОСЕЙКО А. Г.,

кандидат юридичних наук,
доцентка кафедри права
(Вищий навчальний приватний
заклад «Дніпровський гуманітарний
університет»)

МАКУШЕВ П. В.,

доктор юридичних наук,
професор кафедри історії та теорії
держави і права
(Університет митної справи
та фінансів)

УДК 347.73(477):336

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.2.16>

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО ПРАВА В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

У статті досліджуються ключові напрями трансформації фінансового права України в контексті сучасних викликів, зумовлених як внутрішніми процесами суспільних змін, так і зовнішніми факторами, зокрема, європейською інтеграцією та умовами воєнного стану. Проаналізовано еволюцію фінансово-правової доктрини, яка зазначає суттєвих змін під впливом нових вимог до публічного управління, зростаючої ролі міжнародних стандартів та потреби у зміцненні економічної безпеки держави. Особливу увагу приділено питанням гармонізації податкового законодавства України з правом Європейського Союзу, що є важливим кроком на шляху до членства у ЄС та забезпечення прозорого, справедливого і ефективного оподаткування. Розглянуто впровадження стандартів фінансової звітності, відповідно до вимог міжнародних організацій, зокрема МВФ, Світового банку та Європейської комісії, а також сучасні ініціативи щодо цифровізації публічного фінансового менеджменту, спрямовані на підвищення прозорості, відкритості та підзвітності державних фінансів. Проаналізовано вплив змін у сфері публічного управління, воєнного стану, а також інтеграції до правового поля Європейського Союзу на формування сучасної фінансово-правової доктрини. Акцент зроблено на необхідність гармонізації податкового законодавства, впровадженні стандартів фінансової звітності, цифровізації публічного фінансового менеджменту та боротьбі з корупцією. Підкреслюється значення інституційного зміцнення та модернізації фінансово-правових інструментів як передумови для сталого розвитку економіки, підвищення правової визначеності, ефективного функціонування бюджетної системи, формування довіри до влади та реалізації євроінтеграційного вектору державної фінансової політики.

Ключові слова: фінансове право, публічні фінанси, правова система, податкова політика, фінансова звітність, стандарти ЄС, євроінтеграція, бюджетне планування, фінансовий контроль, антикризове управління.



Moseiko A. H., Makushev P. V. Current aspects of the development of financial law in the context of social transformations and European integration of Ukraine

The article explores the key directions of the transformation of Ukraine's financial law in the context of current challenges arising from both internal processes of social change and external factors, in particular European integration and the conditions of martial law. The evolution of financial and legal doctrine is analyzed, highlighting significant changes influenced by new demands for public governance, the growing role of international standards, and the need to strengthen the state's economic security. Special attention is paid to the harmonization of Ukraine's tax legislation with European Union law, which represents an important step toward EU membership and the establishment of transparent, fair, and effective taxation. The implementation of financial reporting standards in line with the requirements of international organizations, including the IMF, World Bank, and European Commission, is examined, along with modern initiatives aimed at the digitalization of public financial management to enhance transparency, openness, and accountability of public finances. The article analyzes the impact of changes in public administration, martial law, and integration into the EU legal framework on the formation of modern financial and legal doctrine. Emphasis is placed on the need to harmonize tax legislation, implement financial reporting standards, digitize public financial management, and combat corruption. The importance of institutional strengthening and modernization of financial and legal instruments is emphasized as a prerequisite for sustainable economic development, increased legal certainty, effective functioning of the budgetary system, building public trust in government, and the implementation of the European integration vector in state financial policy.

Key words: *financial law, public finance, legal system, tax policy, financial reporting, EU standards, European integration, budget planning, financial control, crisis management.*

В будь-якій сучасній державі фінансове право, як публічно-правова система правових норм, що регулює відносини, пов'язані з мобілізацією, розподілом та використанням коштів, необхідних для забезпечення діяльності держави та органів місцевого самоврядування є підґрунтям до формування фінансової інституції. Його значення полягає в забезпеченні стабільності фінансової системи, захисті державних інтересів та регулюванні фінансових відносин у суспільстві. Фінансове право виступає не лише засобом правового регулювання, а й важливим елементом державної політики, який дозволяє досягати економічного зростання, забезпечення соціальної справедливості та ефективного функціонування публічного сектору.

Можна нагадати, що держава, як соціальний інститут, є лише за умови наділена характерними ознаками: своєю територією, населенням, суверенітетом, органами управління та примусу, а також фінансово – грошовою системою, яка зокрема спирається на фінансове право. Без чітко функціонуючої системи публічних фінансів держава втрачає здатність виконувати базові функції, такі як національна безпека, соціальний захист, утримання інфраструктури та забезпечення правосуддя.

У сучасних умовах трансформації суспільних процесів, зростання ролі публічного управління та необхідності забезпечення сталого розвитку економіки України, зростає наукова й практична значущість фінансового права як цілісної, інтегрованої, імєрсивної правової системи. Зростаюча складність економіки та збільшення ризиків, пов'язаних із глобалізацією, вимагають від фінансового права нових підходів до врегулювання правовідносин, які забезпечують гнучкість і водночас правову визначеність.

У зазначеному контексті актуалізується потреби глибокого теоретико-методологічного осмислення фінансового-правових інститутів, принципів і механізмів, що обумовлює



необхідність комплексного дослідження даної галузі. Методологічна база фінансового права повинна відповідати сучасним викликам, таким як цифровізація фінансових процесів, запровадження нових моделей оподаткування, необхідність підвищення ефективності бюджетних витрат і забезпечення публічної підзвітності.

Питання методологічного осмислення фінансового права, його категоріального апарату, функціонального призначення та внутрішньої структури є об'єктом дослідження низки провідних вітчизняних науковців, серед яких варто відзначити Н.С. Сидоренко, Л.Р. Наливайко, М.М. Трещова, А.Ю. Мунька, Я.В. Грецу, В.М. Вишновецького та інших. Їхні напрацювання формують фундамент сучасної фінансово-правової доктрини, підтверджуючи наукову та практичну значущість обраного напрямку дослідження.

Фінансове право визначається як сукупність правових норм, що регулюють суспільні фінансові відносини, які виникають у процесі здійснення фінансової діяльності держави та органів місцевого самоврядування з метою забезпечення ефективного виконання їхніх функцій на всіх етапах суспільного розвитку [1].

В умовах триваючого воєнного стану в Україні особливої актуальності набуває оперативність перерозподілу публічних фінансів та впровадження антикризових інструментів управління. Це зокрема, проявляється у запровадженні змін до податкової політики, зокрема шляхом зміни ставок ПДВ, впровадженні податку на виведений капітал, а також інших фіскальних механізмів, що мають мобілізаційний характер. Проте часта зміна законодавчих підходів і відсутність стратегічної стабільності у сфері оподаткування зумовлюють правову невизначеність, яка негативно впливає на інвестиційний клімат, знижує рівень правової передбачуваності та інвестиційну привабливість держави для іноземних суб'єктів господарювання [3]. У цьому контексті особливої ваги набуває питання фінансової стандартизації як запоруки прозорості, керованості та ефективності публічних фінансів. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Фінансова звітність. Загальні вимоги до складання» визначає уніфіковані підходи до формування фінансової звітності як у державному, так і в приватному секторах економіки [2]. Це сприяє прозорості використання бюджетних коштів, підвищує ефективність процесів та наближає національну систему фінансового регулювання до стандартів Європейського Союзу. Передбачає імплементацію значної кількості положень *Asguis communautaire* у національне фінансове законодавство. Тому що *Asguis communautaire* це сукупність правових норм, принципів, стандартів і зобов'язань, які сформувалися в межах Європейського Союзу. Вони є обов'язковими для виконання всіма країнами-членами та кандидатами на вступ до ЄС. Зокрема, мова йде про гармонізацію в таких сферах, як запобігання відмиванню коштів, аудит, податкове регулювання, бюджетне планування, а також фінансовий контроль [4]. Адаптація має відбуватися не лише шляхом формального приєднання до європейських норм, але й через інституційне зміцнення спроможності органів державного управління. Особливої ваги набуває впровадження сучасних механізмів моніторингу, підвищення прозорості фінансових потоків, цифровізації процесів публічного фінансового менеджменту, а також системної боротьби з корупційними проявами [5]. Зокрема, запровадження електронного бюджету, автоматизованих систем аудиту та відкритих реєстрів витрат сприяє ефективнішому контролю за використанням державних коштів і підвищує довіру громадськості до державних інституцій. Цифрова реєстрація декларацій про доходи, що розпочалася в Україні з 2015 року, відповідно до звіту НАЗК 16.05.2025 р. збільшила кількість судових рішень за корупційні правопорушення.

Другим етапом суттєвого падіння корупції змогло б стати введення декларацій про розходи, всіх без винятку державних службовців з відповідною цифровою реєстрацією, що ми можемо спостерігати, наприклад, у Німеччині, Бельгії... (EUR-Лекс <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html?lang=en>), на підставі доступ до законодавства Європейського Союзу.

У Бельгії державні посадовці зобов'язані щорічно подавати до Рахункової палати списки своїх мандатів, функцій, посад та відповідних винагород. Ці списки публікуються в Офіційному віснику Бельгії та на вебсайті Рахункової палати, що забезпечує прозорість та



дозволяє громадянам перевіряти інформацію про посадовців. З 2019 року подання декларацій відбувається в електронному форматі через систему Regimand, яка спрощує процес для посадовців та підвищує точність даних. Regimand є частиною системи забезпечення прозорості, підзвітності та запобігання конфлікту інтересів серед публічних осіб.

Основні цілі Regimand:

- Автоматизація процесу подання декларацій – зменшення паперової бюрократії;
- Забезпечення доступу контрольних органів до інформації – для аналізу даних і виявлення порушень;
- Посилення контролю за доброчесністю посадовців – шляхом аналізу джерел доходів та витрат;
- Підвищення довіри громадськості – завдяки прозорості та відкритості декларацій.

Ключова особливість: Система пов'язана з іншими державними реєстрами, що дозволяє автоматично перевіряти інформацію, яку подають посадовці, і виявляти невідповідності. Regimand є важливим інструментом для забезпечення антикорупційної політики в Бельгії та може слугувати прикладом для вдосконалення аналогічних систем в Україні, зокрема у сфері електронного декларування та міжвідомчого контролю. Також публікуються списки тих, хто не подав декларації, що сприяє підзвітності [7].

Офіційний сайт Бельгійської Рахункової Палати (Cour des comptes / Rekenhof / Rechnungshof / Court of Audit) – це державна інституція, яка проводить зовнішні аудит фінансових операцій Федеральної держави, регіональних урядів і пов'язаних установ – охоплюючи доходи, витрати, бюджетну ефективність, законність і продуктивність сплати суспільних коштів. Палата має обох мовні складові: нідерландську й французьку, і відповідно поділяється на дві палати та загальну асамблею. Крім того, Бельгія впровадила принцип «лише один раз» (once-only principle), який дозволяє державним установам обмінюватися вже наявними даними про громадян та компанії, зменшуючи адміністративне навантаження та підвищуючи ефективність.

Німеччиною ще з 2021 року запроваджено електронний реєстр для підтримки процесів державних закупівель. Цей реєстр містить інформацію про остаточні вирокі, штрафи та інші серйозні правопорушення, включаючи корупцію, що дозволяє виключати недобросовісних учасників з тендерів. *EUR-Lex*. Хоча система подання декларацій про витрати в Німеччині менш централізована, ніж у Бельгії, впровадження електронного реєстру є важливим кроком до підвищення прозорості та боротьби з корупцією.

Досвід Бельгії та Німеччини свідчить про те, що впровадження електронних систем для подання декларацій та обміну інформацією між державними органами сприяє зменшенню корупції та підвищенню довіри громадян до влади. Україна може врахувати ці приклади для вдосконалення власної системи декларування та контролю за витратами державних службовців.

Враховуючи позитивний досвід Бельгії та Німеччини щодо впровадження електронних систем декларування та обміну інформацією між державними органами, Україна має всі можливості адаптувати подібні підходи у власній державній практиці. Це дозволить не лише зменшити рівень корупції, а й зміцнити довіру громадян до інститутів влади. Результатом впровадження таких рішень в Україні має стати формування ефективної фінансово-правової моделі, що відповідатиме засадам правової держави, сприятиме прозорості управління публічними фінансами та забезпечить умови для досягнення цілей сталого розвитку.

Адаптація європейських практик до українських реалій має відбуватися дієво, за суттю, а не формально як це у нас дуже часто відбувається.

Акцентуємо увагу, що мова йде про побудову національної моделі фінансового права, орієнтованої на такі принципи як прозорість публічних фінансів (відкритість та доступність інформації про те, як публічні кошти, наприклад, з бюджету повинні використовуватися), цифровізація менеджменту (застосування цифрових технологій та інструментів щодо вдосконалення управління організаціями, оптимізації бізнес-процесів, підвищення продуктивності та ефективності та покращення взаємодії між персоналом і зовнішнім середовищем),



запобігання правопорушенням, відкритості даних для суспільства (надання органами влади публічної інформації у відповідному машиночитному форматі без обмежень щодо подальшого використання). Запровадження принципу «лише один раз» (once-only principle), як це реалізовано в Бельгії, зменшило б адміністративне навантаження на суб'єктів господарювання та державу, підвищивши ефективність державного управління [7].

В умова воєнного стану, запровадженого у відповідь на широкомасштабну агресію, державна фінансова система зазнала суттєвих змін. Однією з головних функцій фінансового права стало з гнучкого перерозподілу публічних фінансів. Задля досягнення цього активно застосовуються антикризові механізми: податкової політики (введення змін до ставок ПДВ, податку на виведений капітал), впровадження фіскальних стимулів та мобілізаційних заходів. Водночас, вимушена, часта зміна нормативно-правових актів та відсутність стратегічної стабільності у сфері оподаткування призводять до правової невизначеності, що має негативні наслідки для інвестиційного клімату країни та знижує рівень довіри іноземних суб'єктів господарювання.

Фінансове право України переживає, ми сподіваємося, період якісного перетворення, обумовлений, як зовнішніми викликами (воєнний стан, збройна агресія), так і внутрішніми потребами у реформуванні та адаптації до європейських стандартів. Євроінтеграційний курс держави визначає необхідність гармонізації національного фінансового законодавства з *acquis communautaire*, інституційної модернізації, цифровізації фінансових процесів та формування ефективного механізму контролю за використанням публічних коштів. Формування правової культури прозорості, доброчесності й підзвітності, ґрунтованої на європейських практиках, є запорукою стабільності фінансової системи та посилення довіри громадян до публічної влади. Саме фінансове право має стати правовим підґрунтям для побудови нової фінансової архітектури України, здатної ефективно функціонувати як у мирний час, так і в умовах кризових викликів.

Таким чином, фінансове право України виконую ключову роль у забезпеченні економічної стабільності, правової визначеності та ефективності державного управління в умовах як внутрішніх трансформацій, так і зовнішніх інтеграційних викликів. Подальший розвиток цієї галузі має ґрунтуватися на науково обґрунтованій модернізації правових інструментів, посиленні фінансового контролю, а також узгодженні з європейськими принципами належного врядування. Такий підхід сприятиме економічному зростанню, ефективному використанню ресурсів і підвищенню рівня життя громадян.

Список використаних джерел:

1. Латковська Т. А. Фінансове право : навчальний посібник (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання) /Т.А. Латковська, М.І. Сідор, О.С. Койчева. Одеса, 2019. 226 с. URL: https://arm.navs.edu.ua/books/finansove_pravo/termini.html (дата звернення 17.05.2025).
2. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» Наказ Міністерства фінансів України № 73 від 07.02.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>. (дата звернення: 17.05.2025).
3. Наливайко Л. Р. Методологічні основи фінансового права: сучасні виклики та перспективи. *Юридичний часопис Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2023. № 2. С. 89–96.
4. Сидоренко Н. С. *Фінансове право України: системний підхід до трансформації*. Київ : *Право України*, 2022. 208 с.
5. Греця Я. В. Євроінтеграційні процеси у сфері публічних фінансів: проблеми та перспективи. *Публічне право*. 2023. № 1. С. 22–29.
6. Вишновецький В. М. Проблеми адаптації фінансового законодавства України до права ЄС. *Вісник Академії правових наук України*. 2024. № 4. С. 73–80.
7. Офіційний сайт Бельгійської Рахункової Палати (Cour des comptes / Rekenhof / Rechnungshof / Court of Audit) ccrek.be

